

บทบาทภาวะผู้นำของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง THE ROLE LEADERSHIP OF STUDENTS POLITICAL SCIENCES

สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร*

Supreecha chamnanphuttiophon*

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช*

Mahamakut Buddhist University Srithammasokkaraj Campus*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบทบาทภาวะผู้นำของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง 2) เพื่อศึกษาการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยมีขอบเขตการศึกษาไปที่นักศึกษาระดับปริญญาตรี-โท ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ในปีการศึกษา 2559 ภายใต้กรอบความคิดภาวะผู้นำตามหลักธรรมด้านกัลยาณมิตร 7 และหลักพรหมวิหารธรรม 4

สำหรับประชากรและขนาดกลุ่มตัวอย่างที่คณะวิจัยกำหนดเป็นผู้บริหารมหาวิทยาลัย อาจารย์ประจำและอาจารย์พิเศษ จำนวน 9 รูป/คน และคณะกรรมการนักศึกษาที่เป็นตัวแทนของนักศึกษาระดับปริญญาตรี-โท จำนวน 15 คน ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง เพราะฉะนั้นวิธีการรวบรวมข้อมูลจึงเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตพฤติกรรม ซึ่งเป็นข้อมูลปฐมภูมิร่วมกับข้อมูลจากเอกสารทั่วไปที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิ

ผลจากการศึกษาพบว่า

บทบาทภาวะผู้นำนักศึกษสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครองที่แสดงออกในเวทีการสนทนากลุ่มย่อย มีจำนวนน้อยคนมากที่จะกล้าแสดงความคิดเห็นหรือร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้เพราะขาดหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ในด้านความเป็นผู้ฝึกฝนความรู้หรือการใฝ่รู้ที่สม่ำเสมอและจริงจัง ดังนั้นการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักศึกษา จึงเห็นควรให้มหาวิทยาลัยจัดการฝึกอบรมและสร้างกิจกรรมในการทำงานร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อสร้างประสบการณ์ในการทำงานเป็นทีม การประสานงาน การติดต่อสื่อสาร และความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้น

ผลจากการศึกษาครั้งนี้จึงมีข้อเสนอแนะว่า มหาวิทยาลัยควรส่งเสริมกิจกรรมให้หลากหลาย นอกเหนือจากกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และเน้นการมีส่วนร่วมของนักศึกษาให้มากขึ้น โดยครั้งแรกควรจัดอบรมนักศึกษาตามหลักสูตร ภาวะผู้นำแล้วคัดเลือกนักศึกษาที่เหมาะสมเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการนักศึกษาของมหาวิทยาลัย ควบคู่กับการทำวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามหลักคุณธรรม จริยธรรมของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง

คำสำคัญ : บทบาท, ภาวะผู้นำ, นักศึกษา

Abstract

The Objective of this Research were as follows 1) To study the role of leadership of students in department of Government 2) To study promotion of leadership of student according to Buddhist principles which are appeared in Tipitaka The scope focused on students

in B.A. and M.A. in Mahamakut Buddhist university, Srithammasokkarag Campus academic year 2016 under conceptual framework on leadership according to Buddhist principle of Kalayanamitr 7 and Brahmaviharadhamma 4

The population and sample size which are examined by the researchers focused on administrators, regular teachers and specialist teachers for nine persons and the student committee from B.A. and M.A. for fifteen persons by purposive sampling and Emphasized on in-depth-interview, focus group and behavior observation which are the primary source coordinated with general document for secondary source.

The findings were as follows:

The role of leadership of students in department of Government which are expressed in semi-group conversation found that there were less of them who can be expressed or changing their idea as regularly, this is because of them useless of Kalayanamitr 7 in the aspect of Knowledge training or perceiving as usual and seriously, therefore the promotion of leadership to students the university should manage, train and arrange activities for working harmoniously for building up experience in team work, co-operation, communication and creation for specific problem solving.

The suggestions found that the university should promote various activities other than Buddhism activities and emphasize on participation of them as more and more, at the first there should train from student in each subject them choose the proper students participate as committee of student council in university along with research that concerned with Dhamma principle of student in department of government.

Keywords : vole, leadership, student.

บทนำ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช ในฐานที่เป็นพื้นที่ทำการวิจัย ได้ก่อตั้งและเปิดดำเนินการจัดการเรียนการสอนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ปัจจุบันมีพระศรีธรรมประสาธน์ เป็นรองอธิการบดีวิทยาเขต รศ.ดร.กันตภณ หนูทองแก้ว เป็นผู้ช่วยอธิการบดีประจำวิทยาเขต มีสถานที่ตั้งอยู่ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งวิทยาเขตแห่งนี้ได้ดำเนินการก่อตั้งโดยพระธรรมรัตโนภาส (ประดับ โอภาโส) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อดีตเจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธ) ได้เล็งเห็นว่า มีพระภิกษุ-สามเณรในส่วนภูมิภาคเป็นจำนวนมาก ที่มีความประสงค์จะศึกษาเล่าเรียนในระดับอุดมศึกษา แต่ไม่สามารถเข้าไปศึกษาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัยสงฆ์ส่วนกลางที่กรุงเทพมหานครได้ เนื่องจากข้อจำกัด คือ การที่พระภิกษุสามเณรต่างจังหวัดจะหาวัดที่พักอาศัยในกรุงเทพฯ ได้นั้นค่อนข้างลำบาก จึงได้ขอขยายวิทยาเขตออกมาตั้ง ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช อันเป็นเมืองศูนย์กลางของภาคใต้ และได้นำเอาพระนามของพระเจ้าศรีธรรมราชโกศล ปฐมกษัตริย์ของเมืองนครศรีธรรมราชในอดีต และทรงเป็นผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์อันเป็นปูชนียสถานสำคัญของ

จังหวัดนครศรีธรรมราช มาเป็นชื่อของวิทยาเขตเพื่อเป็นมงคลนาม ซึ่งทางมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้จัดตั้งเป็นวิทยาเขตเมื่อวันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2535 ตามคำสั่งสภาการศึกษามหาวิทยาลัย ที่ 26/2535 ซึ่งทางวิทยาเขตศรีธรรมราชได้ผลิตบัณฑิตทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทออกไปรับใช้พระพุทธศาสนาและสังคมมาแล้วเป็นจำนวนมาก

และตั้งแต่วันที่ 23 พฤษภาคม 2554 ที่ผ่านมา วิทยาเขตศรีธรรมราช ได้ย้ายที่ทำการใหม่ไปอยู่ที่วัดป่าห้วยพระ หมู่ 5 ต.นาพรุ อ.พระพรหม จ.นครศรีธรรมราช ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 100 ไร่ นอกจากวิทยาเขตศรีธรรมราชจะได้จัดการศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราชแล้ว ยังได้ขยายโอกาสทางการศึกษาให้กับคณะสงฆ์และประชาชนในจังหวัดใกล้เคียงอีกด้วย โดยได้ขยายห้องเรียนออกไปในจังหวัดใกล้เคียง 2 แห่ง คือ

1. ศูนย์การศึกษาสงขลา ตั้งอยู่ภายในวัดมัสฌิมาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ปัจจุบันได้รับบริจาคที่ดินจาก ดร.รัตน์ ประธานราษฎร์นิกร จำนวน 12 ไร่ 73 ตารางวา ริมถนนลพบุรี - ราเมศวร์ ให้เป็นสถานที่ก่อสร้างศูนย์การศึกษาแห่งใหม่ ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นตอนของการดำเนินการก่อสร้างอาคารเรียน

2. ศูนย์การศึกษาสุราษฎร์ธานี ตั้งอยู่ภายในวัดธรรมบูชา อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สถานที่ตั้งมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช

วิทยาเขตศรีธรรมราช ตั้งอยู่ ณ วัดป่าห้วยพระ ต.นาพรุ อ.พระพรหม จ.นครศรีธรรมราช
80000 โทร. 0-7534-0499, 0-7534-8025 โทรสาร. 0-7535-7968 www.ssc.mbu.ac.th

สถานะ

มีสถานะเป็น มหาวิทยาลัยของรัฐ ประเภทนอกระบบราชการ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเฉพาะทางมุ่งเน้นวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา

ศาสนสุภาษิตประจำมหาวิทยาลัย

วิชาจรณสมปนโน โส เสฏโฐ เทวมานุเส

ผู้ที่สมบูรณ์ด้วยวิชา (ความรู้) จรณะ (ความประพฤติ) เป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่เทวดาและมนุษย์

คำขวัญประจำมหาวิทยาลัย

ระเบียบ สามัคคี บำเพ็ญประโยชน์

หลักการ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช ขึ้นตรงกับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ส่วนกลาง ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐที่บริหารและจัดการโดยยึดมหาวิทยาลัยเป็นฐาน เป็นมหาวิทยาลัยที่เป็นนิติบุคคล เป็นรูปแบบที่รัฐให้อิสระในการบริหารและการจัดการ เพื่อให้เกิดความคล่องตัว มีประสิทธิภาพสูงในการดำเนินงาน และเป็นแบบการบริหารที่ยึดหลักการปกครองตนเอง โดยให้การตัดสินใจ วินิจฉัย สั่งการ สิ้นสุดในระดับองค์กรบริหารสูงสุดของมหาวิทยาลัยคือสภามหาวิทยาลัย และให้มีการควบคุม ตรวจสอบการบริหารและการจัดการจากหน่วยงานทั้งภายในและภายนอก

ปรัชญา

ความเป็นเลิศทางวิชาการตามแนวพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช มุ่งที่จะผลิตบัณฑิตให้มีความรู้ดีทั้งทางโลกและทางธรรม มีความสามารถดี ในการคิดเป็น พูดเป็น ทำเป็น มีคุณธรรมประจำกาย วาจา ใจ มีอุดมคติ และอุดมการณ์ มุ่งอุทิศชีวิตบำเพ็ญประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ผู้อื่น เพราะฉะนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช จึงมุ่งจัดกระบวนการศึกษาให้ครบวงจรตามหลักพุทธธรรม คือ ให้มีทั้ง

ปรีชาปฏิบัติ และ ปฏิภาณ ด้านปรีชาปฏิบัติจะช่วยให้ นักศึกษาเกิดความทะลุปรุโปร่งด้วยทฤษฎี (ทฤษฎี สุนทรียวิทยา) เป็นอย่างต่ำ ด้านปฏิบัติ จะให้นักศึกษาเกิดประสบการณ์ทั้ง 3 ด้าน คือ ศิล สมาธิ ปัญญา ในด้านปฏิภาณให้ นักศึกษาเกิดสมาธิทฤษฎีและอภิปรัชญาในพระพุทธศาสนา เป็นพุทธมามกะขั้นกัลยาณบุคลุณอย่างต่ำ

ปณิธาน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช มีความมุ่งมั่นที่จะผลิตบัณฑิตให้มี คุณภาพ โดยให้มีความรู้ดีทั้งทางโลกและทางธรรม มีความสามารถในการคิดเป็น พูดเป็น ทำเป็น มีคุณธรรม และจริยธรรมประจำกาย วาจา ใจ มีอุดมคติและมีอุดมการณ์ มุ่งอุทิศชีวิตบำเพ็ญประโยชน์ตน และประโยชน์ ผู้อื่น เพื่อให้บัณฑิตเข้าใจโลกและชีวิตอย่างลึกซึ้ง สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างราบรื่นและเป็นปกติสุข

วิสัยทัศน์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช จะต้องมึระบบบริหารจัดการและระบบ ประกันคุณภาพที่ดี สามารถให้ความเชื่อมั่นแก่สังคมได้ว่า มหาวิทยาลัยในฐานะเป็นสถาบันอุดมศึกษา ได้ปฏิบัติ หน้าที่ตามพันธกิจของมหาวิทยาลัยอย่างมีคุณภาพและทันสมัย จะมุ่งพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ที่มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง จนเป็นที่ยอมรับในระดับสากลและสามารถแข่งขันกับนานาชาติได้ โดย ดำรงคุณค่าและอุดมการณ์ของการเป็นประชาคมแห่งการสร้างสรรค์ และสืบทอดภูมิปัญญาเพื่อนำหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา มาพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

พันธกิจ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช มีภารกิจที่จะต้องพัฒนาคุณภาพ การศึกษาของสถาบันอย่างมีระบบและต่อเนื่อง ตลอดจนเผยแพร่รายงานเกี่ยวกับคุณภาพการศึกษาของ มหาวิทยาลัยแก่สาธารณชน ทั้งนี้ โดยให้สอดคล้องกับนโยบายของมหาวิทยาลัย นโยบายของทบวงมหาวิทยาลัย และเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยมีพันธกิจดังต่อไปนี้

1. จะต้องพัฒนากระบวนการผลิตบัณฑิตของวิทยาเขตฯ ให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของสาธารณชน
2. จะต้องปรับปรุง พัฒนา คุณภาพการศึกษาของสถาบันอย่างต่อเนื่อง
3. จะต้องมีการถ่ายทอดและมีการบริการทางวิชาการแก่ชุมชนในท้องถิ่นเพื่อผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพ
4. แสวงหาความร่วมมือด้านต่างๆ จากสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่น เพื่อผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพ
5. ส่งเสริมการวิจัยและการพัฒนางานวิชาการ เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ทางด้านวิชาการพระพุทธ ศาสนาให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความต้องการของท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพให้เป็นที่ยอมรับทั้งในด้านความรู้และด้านคุณธรรม
2. เพื่อเป็นสถาบันที่มุ่งเน้นการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาสอนควบคู่กับวิชาการสมัยใหม่
3. เพื่อผลิตบัณฑิตให้มีความรู้คู่คุณธรรม สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข
4. เพื่อเป็นศูนย์บริการวิชาการทางพระพุทธศาสนาแก่ชุมชน
5. เพื่อพัฒนาและส่งเสริมวิชาการตามความต้องการของชุมชน
6. เพื่อศึกษาและเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวิทยาเขตและสถาบันอุดมศึกษาอื่นๆ ในชุมชน

นโยบาย (Policy)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีนโยบายในด้านดำเนินงานให้สอดคล้องกับ วิสัยทัศน์และพันธกิจ

ดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์ทางด้านวิชาการพระพุทธศาสนา ที่มีคุณภาพและมีมาตรฐาน ทั้งด้านความรู้ ความประพฤติ มีพรหมวิหารธรรม
2. แสวงหาองค์ความรู้ใหม่ๆ ด้านวิชาการพระพุทธศาสนา สังคมและด้านศิลปวัฒนธรรม
3. บริการวิชาการพระพุทธศาสนาแก่ชุมชนอย่างกว้างขวาง เป็นศูนย์กลางแห่งการแสวงหาความรู้ วิชาการพระพุทธศาสนา
4. ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ สร้างภูมิคุ้มกันวัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสม ดำรงความเป็นชาติไทย ตามวิถีประเพณี และวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา
5. บริหารจัดการมหาวิทยาลัย ให้ทันสมัย มีความโปร่งใสเป็นธรรม เน้นประสิทธิผล มีระบบสวัสดิการที่ดี สอดคล้องกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เป้าหมายการพัฒนา (Target)

เพื่อให้การพัฒนามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช ดำเนินไปตามวัตถุประสงค์และนโยบาย จึงกำหนดเป้าหมายสำคัญของการปฏิบัติงาน ไว้ดังนี้

1. เป้าหมายเชิงปริมาณ
 - 1) เพิ่มการรับนักศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นจากเดิม คือร้อยละ 10 ต่อปี เป็นร้อยละ 15 ต่อปี และเปิดหลักสูตรสาขาวิชาที่จำเป็นและสังคมต้องการเพิ่มขึ้น
 - 2) เพิ่มการรับนักศึกษาระดับปริญญาโท จากเดิมปีละ 50 รูป/คน เป็นเฉลี่ยปีละ 100 รูป/คน
 - 3) ให้มีสัดส่วนจำนวนนักศึกษาระดับปริญญาตรีกับระดับบัณฑิตศึกษา เป็นร้อยละ 90 ต่อ 10 ในปี พ.ศ. 2560
 - 4) พัฒนาศักยภาพการจัดการศึกษาในวิทยาเขตให้เพียงพอกับจำนวนนักศึกษา และพัฒนาสิ่งแวดล้อมและความสะดวกในวิทยาเขตให้ได้มาตรฐาน
 - 5) จัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมกับปริมาณงานด้านการเรียนการสอน และจัดสรรงบประมาณเพื่อการวิจัย ให้ได้ร้อยละ 5 ของงบดำเนินการทั้งหมดในแต่ละปี
 - 6) มีอาคารสถานที่ที่เหมาะสมกับความเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ
 2. เป้าหมายเชิงคุณภาพ
 - 1) พัฒนาจัดการเรียนการสอนโดยใช้ระบบการประกันคุณภาพเป็นเครื่องมือ ให้ได้คุณภาพของบัณฑิตตามที่กำหนดไว้ในวิสัยทัศน์
 - 2) เน้นการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ทางด้านการใช้ภาษาอังกฤษและสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ บัณฑิตสามารถใช้ภาษาอังกฤษและสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติได้
- มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ ภาระหน้าที่คือ ผลิดักำลังคนออกไปพัฒนาประเทศ ซึ่งทุกสถาบันการศึกษาต่างตระหนักถึงความจำเป็นในการผลิตกำลังคนให้มีคุณภาพ ซึ่งหมายถึงความสมบูรณ์ทั้งด้านวิชาการ ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา รวมทั้งมีภาวะผู้นำที่ประกอบไปด้วย วิสัยทัศน์ คุณธรรมและจริยธรรม ดังนั้นหน้าที่ของสถาบันจึงไม่ได้มีนัยของการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการมีกิจกรรมนอกหลักสูตร (extracurricular) เพื่อเสริมความสมบูรณ์ในทุก ๆ ด้าน การพัฒนานักศึกษาจึงมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อหลายประการ เช่น การจัดการเรียนการสอน การบริหารงานของสถาบัน การจัดสภาพแวดล้อมของสถาบันและการจัดการด้านกิจกรรมนักศึกษา โดยเฉพาะด้านกิจกรรมนักศึกษา ดังที่ วิลเลียมสัน (Williamson & Krebs, 1961) ได้กล่าวว่า “กิจกรรมนักศึกษาเป็นศูนย์กลาง

แห่งระบบอุดมศึกษาในการพัฒนานักศึกษาให้เป็นคนที่สมบูรณ์” จากประสบการณ์ในอดีต พบว่า การจัดกิจกรรมนักศึกษาได้ส่งผลอย่างมากต่อการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ได้ปรากฏผู้นำนักศึกษาที่สะท้อนถึงจิตสำนึกต่อการพัฒนาสังคมไปสู่สิ่งที่ดีกว่า ทั้งในเรื่องความยุติธรรมและความเสมอภาคทางสังคม กระบวนการเคลื่อนไหวของนักศึกษาและประชาชนได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง การปรับตัวของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมทั้งสถานศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับการตื่นตัวและความต้องการของประชาชนที่เปลี่ยนแปลงไป (ประจักษ์ & ธิดา, 2017)

ปัจจุบันกระบวนการพัฒนาทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จนก่อให้เกิดสภาพของโลกไร้พรมแดนขึ้น มนุษยชาติทั่วโลกได้เข้าสู่กระบวนการพัฒนาอย่างไม่หยุดนิ่งและผลของการพัฒนาความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้มนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมมากขึ้น มีการติดต่อสื่อสาร มีการแข่งขันด้านการค้า การตลาด ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม สังคมไทยก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลกซึ่งได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วเช่นกัน ดังนั้นจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมที่จะรับกับการเปลี่ยนแปลงนี้ โดยเฉพาะในส่วนของนักศึกษา ซึ่งจะต้องเป็นผู้นำในอนาคต ให้มีภาวะความเป็นผู้นำ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีคุณธรรมและจริยธรรม ที่เอื้อต่อประโยชน์ของส่วนรวม ด้วยเหตุว่าบุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้กำหนดทิศทางของสังคมและประเทศชาติ อย่างไรก็ตาม การที่ได้มาซึ่งนักศึกษาที่พึงประสงค์และมีคุณภาพนั้น สถาบันอุดมศึกษาต้องเตรียมความพร้อมในการพัฒนานักศึกษาให้มีความสามารถในด้านวิชาการ และมีภาวะผู้นำ มีบุคลิกภาพที่สมบูรณ์ ถึงพร้อมด้วยการมีคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้ได้บัณฑิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งด้านวิชาการ ร่างกาย และจิตใจ พร้อมทั้งจะเป็นประชากรที่มีคุณค่าต่อครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ดังที่ (ผิง, โรจน์, สมบัติ, & ฤทธิ์, 2013) กล่าวว่า ...บัณฑิตที่พึงประสงค์ คือผู้ที่มีความสามารถทั้งทางด้านวิชาการและวิชาชีพ รวมทั้งมีบุคลิกภาพที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี รู้จักวางแผนและเป้าหมายของชีวิต มีอารมณ์มั่นคง มีเหตุผล มีความเชื่อมั่นในตนเอง แสดงพฤติกรรมและบทบาทได้อย่างเหมาะสม มีจิตสำนึกและซาบซึ้งในศิลปวัฒนธรรมของชาติและมีความรักที่จะใคร่รู้ ใฝ่เรียนตลอดชีวิต... ซึ่งสอดคล้องกับที่ (ปกครอง et al., 2015) ได้กล่าวถึง...การสร้างภาวะผู้นำ นักศึกษาว่าทำให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้และมีประสบการณ์ตรงจากการทำงาน มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน มีการติดต่อกับอาจารย์และบุคคลภายนอกมากขึ้น รู้จักการทำงานและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ขององค์กร พร้อมทั้งเป็นการฝึกให้มีความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี... ดังนั้นการสร้างภาวะผู้นำแก่นักศึกษาจึงเป็นประโยชน์ในการฝึกทักษะและประสบการณ์เพื่อออกไปปฏิบัติงานในโลกของความเป็นจริง

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ได้ดำเนินการก่อตั้งโดย พระธรรมรัตนาภัส (ระดับ โสภาโส) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อดีตเจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช (ธรรมยุต) ท่านได้เล็งเห็นว่า มีพระภิกษุ-สามเณรในส่วนภูมิภาคเป็นจำนวนมาก ที่มีความประสงค์จะศึกษาเล่าเรียนในระดับอุดมศึกษา แต่ไม่สามารถเข้าไปศึกษาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัยสงฆ์ส่วนกลางที่กรุงเทพมหานครได้ เนื่องจากข้อจำกัด คือ การที่พระภิกษุสามเณรต่างจังหวัดจะหาวัดที่พักอาศัยในกรุงเทพฯ ได้นั้นค่อนข้างลำบาก จึงได้ขอขยายวิทยาเขตออกมาตั้ง ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางของภาคใต้ และได้นำเอาพระนามของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ปฐมกษัตริย์ของเมืองนครศรีธรรมราชในอดีต ซึ่งเป็นผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์อันเป็น ปุชนียสถานสำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช มาเป็นชื่อของวิทยาเขตเพื่อเป็นมงคลนาม วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ได้เปิดดำเนินการจัดการเรียนการสอนมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 จนถึงปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช มุ่งที่จะผลิตบัณฑิตให้มีความรู้ดีทั้งทางโลกและทางธรรม มีความสามารถดี ในการคิดเป็น พูดเป็น ทำเป็น มีคุณธรรมประจำกาย วาจา ใจ มีอุดมคติ และอุดมการณ์ มุ่งอุทิศชีวิตบำเพ็ญประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ผู้อื่น เพราะฉะนั้น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช จึงมุ่งจัดกระบวนการศึกษาให้ครบวงจรตามหลักพุทธธรรม คือ ให้มีทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และ ปฏิเวธ ด้านปริยัติจะช่วยให้การศึกษาเกิดความทะลุปรุโปร่งด้วยทฤษฎี (ทฤษฎีญา สุปฏิวิชา) เป็นอย่างต่ำ ด้านปฏิบัติ จะให้การศึกษาเกิดประสบการณ์ทั้ง 3 ด้าน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ในด้านปฏิเวธให้การศึกษาเกิดสัมมาทิฐิและอจลศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นพุทธมามกะชั้นกัลยาณบุรุษอย่างต่ำ ปัจจุบันมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช เปิดสอนในระดับปริญญาตรี 3 สาขาวิชา และปริญญาโท 3 สาขาวิชา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช เป็นมหาวิทยาลัยเฉพาะทางพระพุทธศาสนา มีความเชื่อมั่นว่า พระพุทธศาสนาเป็นปรัชญาชีวิตอันประเสริฐ สามารถช่วยป้องกันแก้ไข และดับปัญหาอันยิ่งใหญ่ของมนุษยชาติ คือ ความทุกข์ได้ สมควรเผยแพร่ให้กว้างขวางออกไปในระดับโลก : พระพุทธศาสนาเป็นมรดกทางปัญญา และทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของไทยที่ควรถนอมรักษาไว้แม้ด้วยชีวิต : มนุษย์เกิดมาพร้อมด้วยศักยภาพที่จะพัฒนาการเรียนรู้ได้ตั้งแต่ระดับ รู้จำ (สัญญา) จนถึงขั้นรู้จบ (โพธิ) และสามารถจะเปลี่ยนแปลงตนเอง จากความเป็นปุถุชนไปสู่ความเป็นอริยชนได้ ถ้าได้รับการศึกษาที่ถูกต้อง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช ได้ดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัยและสอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง โดยร่วมมือทางวิชาการกับสถาบันและมหาวิทยาลัยชั้นนำในภูมิภาค ดำเนินการในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งด้านการพัฒนาหลักสูตร วิจัยและจัดกิจกรรมนักศึกษาาร่วมกัน เป็นต้น (รายงานประจำปี 2550)

จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้น มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราชได้มีส่วนสำคัญในการผลิตบัณฑิตออกสู่สังคม การศึกษาบทบาทภาวะผู้นำของนักศึกษาจึงเป็นภาพด้านหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสะท้อนผลการดำเนินงานที่ผ่านมาว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายหรือ ปรัชญาของมหาวิทยาลัยเพียงไร ซึ่งจะเป็นโอกาสในการพัฒนาหรือปรับปรุงกระบวนการผลิตบัณฑิตในลักษณะที่พึงประสงค์ตามเจตนารมณ์ของมหาวิทยาลัยเพื่อให้นักศึกษาสามารถพัฒนานำพาตนเองและองค์กรให้ประสบความสำเร็จได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทภาวะผู้นำของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาบทบาทภาวะผู้นำของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง
2. เพื่อศึกษาการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ระเบียบวิธีวิจัย

การทำวิจัยเรื่องนี้เป็นการใช้รูปแบบวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งต้องการจะศึกษาบทบาทความเป็นผู้นำของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง คณะผู้วิจัยได้รวบรวมเรียบเรียงเกี่ยวกับสภาพพื้นที่ทั่วไปของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช เพื่อให้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับผู้อ่านไว้ ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพแบบสัมภาษณ์ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) และการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) โดยวิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (informal interview) ในเบื้องต้นผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participation observation) พฤติกรรมของนักศึกษา เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ละเอียดรอบคอบตอบคำถาม และตรงวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างชัดเจน โดยได้ใช้เทคนิควิธีการในหลายรูปแบบ ดังนั้นวิธีการที่ใช้ในการวิจัยจึงประกอบด้วยเครื่องมือดังต่อไปนี้

1. แบบการสังเกตพฤติกรรม (Observation) โดยใช้แบบสังเกตดังนี้

การสังเกตที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพมี 2 แบบ คือ

1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

คือการสังเกตที่ผู้สังเกตเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มนักศึกษาที่ถูกศึกษา มีการทำกิจกรรมร่วมกัน จนนักศึกษายอมรับว่าผู้สังเกตมีสถานภาพบทบาทเช่นเดียวกับตน ผู้วิจัยจะได้ปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มนักศึกษาที่ศึกษา โดยจะเข้าไปฝังตัวอยู่ในเหตุการณ์ เข้าไปอาศัยอยู่ในห้องเรียน หรือการเข้าร่วมกิจกรรมมหาวิทยาลัย ในช่วงเวลาที่มีกิจกรรมต่าง ๆ เป็นเวลานาน จนนักศึกษารู้สึกว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่มีมาอาจารย์คอยดูแลและอยู่ในกิจกรรมทุกครั้ง

2) การสังเกตพฤติกรรมของนักศึกษา ในช่วงทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เวลาอยู่กับกลุ่มนักศึกษาด้วยกันในห้องเรียน ในเวลาเรียน เวลาพัก เวลาอยู่ในสถานที่สาธารณะ และเวลาที่มีการสนทนากับผู้อื่น

3) เก็บข้อมูลด้วยการจดบันทึกในแบบฟอร์มที่ได้กำหนดไว้ ถ่ายภาพ บันทึกเสียง เพื่อจะได้นำมาวิเคราะห์ต่อไป

2. แบบสัมภาษณ์ (Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ดังนี้

การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) เพื่อสัมภาษณ์ ผู้บริหารมหาวิทยาลัย อาจารย์ฝ่ายกิจกรรมนักศึกษา อาจารย์ประจำหลักสูตร อาจารย์พิเศษประจำประธานนักศึกษา รองประธานนักศึกษา กรรมการนักศึกษา หัวหน้าชั้น หลังจากที่ได้รวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ แบบการสังเกตพฤติกรรม (Observation) พร้อมทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้นำไปใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษา ได้แก่ 1) แบบบันทึกข้อมูล 2) เทปบันทึกเสียง 3) กล้องถ่ายรูป 4) เครื่องฉายข้ามศีรษะ (โพรเจคเตอร์) 5) เครื่องขยายเสียง

วิธีการรวบรวมข้อมูล

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยคณะวิจัยจะนัดกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารมหาวิทยาลัย อาจารย์ฝ่ายกิจกรรมนักศึกษา อาจารย์ประจำหลักสูตร อาจารย์พิเศษประจำ ตามแบบสัมภาษณ์ที่เป็นกึ่งโครงสร้างของคำถาม

2. การสนทนากลุ่ม โดยคณะวิจัยจะนัดกลุ่มนักศึกษาระดับปริญญาตรี-โท ที่กำหนดไว้มาเข้าร่วมสนทนาเป็นเวลา 3 ชั่วโมง ตามประเด็นต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์

3. การสังเกตพฤติกรรม โดยคณะวิจัยที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มกับตัวแทนนักศึกษาตามข้อ 4.6.2 จะทำการสังเกตพฤติกรรม ระหว่างที่นักศึกษาได้ร่วมสนทนาด้วยโดยที่ไม่ให้นักศึกษารู้ตัว หรือเป็นการสังเกตพฤติกรรมแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participation observation)

4. นำข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมได้ ตามข้อ 4.5 และวิธีการรวบรวมข้อ 4.6 มาวิเคราะห์ จำแนกเนื้อหาตามความสัมพันธ์ ในแต่ละประเด็น แล้ววิเคราะห์ ตีความ อภิปรายร่วมกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสรุปข้อค้นพบองค์ความรู้ และเขียนเป็นรายงานการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะผู้นำของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง โดยวิธีการหลักที่ใช้มี 2 วิธี คือ

1. เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic inductive) ซึ่งได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสนทนากลุ่มย่อย และสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) โดยวิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (informal interview) ที่ได้จากการจดบันทึกไว้ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลจากสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือปรากฏการณ์ที่สังเกต
2. เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร (Document Research) ในการวิเคราะห์เอกสารผู้วิจัยใช้บริบท (context) หรือสภาพแวดล้อมของข้อมูลเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ประกอบกันว่ามีเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งสองวิธีนี้เป็นข้อความแบบอธิบาย (Explanatory) ไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว เพื่อสร้างข้อสรุปตามกรอบแนวคิดทฤษฎีหรือเพื่อตอบปัญหาของการวิจัย แต่เป็นการจำแนกชนิด และการเปรียบเทียบข้อมูล การเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เพื่อหาคำอธิบาย และข้อสรุปทั้งหมดเพื่อหาคำตอบภายใต้กรอบความคิด หรือทฤษฎี เพื่อให้ได้คำตอบที่น่าเชื่อถือ และแม่นยำที่สุด

ผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปผลได้ดังนี้

ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ

กล่าวโดยสรุป ภาวะผู้นำไม่ว่าจะเป็นนักศึกษา หรือผู้ที่ทำงานแล้ว ล้วนแต่มีประโยชน์ต่อนักศึกษาทั้งสิ้น และส่วนใหญ่ การมีภาวะผู้นำจะอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการฝึกอบรม และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กร หรือหน่วยงานที่ทำงาน หรือมหาวิทยาลัยล้วนเป็นส่วนเสริมบุคลิกภาพให้มีภาวะความเป็นผู้นำมากขึ้น เพราะจะรู้จักการทำงานเป็นทีม การประสานงาน การติดต่อสื่อสาร ความคิดสร้างสรรค์ มีการบริหารงานแบบปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป การเป็นผู้นำ ผู้ตามที่ดี การเข้าสังคมต่าง ๆ ได้ดี และมีการเพิ่มทักษะในการแก้ปัญหาที่มีคุณภาพ

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

จากข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคลและคำถามของการสนทนากลุ่มย่อย ตามเครื่องมือของการทำวิจัยเพื่อตอบโจทย์วิจัย และวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น (ดูรายละเอียดรายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มย่อยในภาคผนวก ข.) มีข้อสรุปที่สำคัญ ดังนี้

1. จะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้สมกับการเป็นผู้นำ พร้อมกับการรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่ม โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นบ้าง และเลือกตัดสินใจตามเสียงส่วนใหญ่
2. จะต้องเสียสละ มีความอดทนในการร่วมใจกันทำงาน
3. จะต้องเป็นผู้นำในการวางแผนเพื่อการทำงานร่วมกัน เชื่อมมั่นในความสามารถของสมาชิกกลุ่ม และมอบความไว้วางใจซึ่งกันและกันในการทำงาน

4. จะต้องรู้จักการแนะนำให้เพื่อนคำนึงถึงความสามารถในการทำกิจกรรมร่วมกันว่า งานบางอย่างไม่อาจสำเร็จได้ด้วยความคิด และการลงมือทำด้วยตนเองเพียงคนเดียว แต่จะต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจ จากเพื่อน ๆ ด้วยกัน งานจึงสำเร็จ

5. จะต้องยึดหลักธรรม คือ สังคหวัตถุ 4 ซึ่งประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข เพราะ

ทาน คือ การให้ ทั้งทานที่ให้เป็นบุญ และทานที่ให้เป็นคุณ

ปิยวาจา คือ การพูดจาที่ไพเราะ ฟังแล้วเกิดความชื่นใจ

อตถจริยา คือ ทั้งคนให้เป็นประโยชน์ แก่ผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม

สมานัตตา คือ การวางตนให้เหมาะสมว่าตอนนี้เราอยู่ในฐานะใด

ส่วนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกต

1. ให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนรวมหรือของกลุ่มและมหาวิทยาลัย จากการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ จึงทำให้เป็นกันเอง

2. สมาชิกในกลุ่มมีขวัญกำลังใจในการทำกิจกรรม

3. ยอมรับเหตุผลจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อน

4. มีความประพฤติตามอัตภาพ และหน้าที่ที่ปฏิบัติประจำ

5. สนใจสิ่งที่ศึกษาเล่าเรียน รู้จักการค้นคว้า หาข้อมูลในการทำรายงาน

6. มีการซักถาม และรู้จักการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้รู้สม่ำเสมอ

7. นักศึกษาส่วนใหญ่ที่ไม่แสดงความคิดเห็น อันเนื่องมาจากการไม่รู้ในประเด็นที่จะสนทนา จึงไม่กล้าแสดงความคิดเห็น

8. ให้คำแนะนำเพื่อนในการศึกษาเล่าเรียนและการทำงานที่ดี

9. ให้คำชี้แจง เหตุผลในประเด็นที่เพื่อนไม่เข้าใจได้ชัดเจน

10. มีความอดทนต่อคำพูดของเพื่อนบางคนที่พูดกวน และอธิบายไม่เข้าใจประเด็นต่าง ๆ ที่ชัดเจน

11. เข้าใจประเด็นต่าง ๆ ที่นักวิชาการและเพื่อน ๆ พูดในที่ประชุมสนทนากลุ่มย่อยได้ง่าย มีการโต้เถียงลักษณะของการไม่เข้าใจเนื้อหาบ่อยมาก

12. อยู่ในหลักของคุณธรรม จริยธรรม ไม่พูดเรื่องไร้สาระหรือเป็นประโยชน์ต่อเพื่อนและส่วนรวม

13. ช่วยเหลือ แนะนำในการทำรายงาน การทำ Power Point และการค้นคว้าหาข้อมูล หากเพื่อนทำส่งไม่ทันกำหนด

14. ระหว่างการสนทนากลุ่มย่อย ก็คอยช่วยเหลืออธิบายในประเด็นที่เพื่อนพูดให้ที่ประชุมไม่เข้าใจ

15. เมื่อเพื่อนร่วมแสดงความเห็นที่ดี และเป็นประโยชน์อย่างชัดเจน ทุกคนล้วนแต่แสดงความยินดีด้วยการพูดชมเชย และปรบมือให้กำลังใจ

16. ไม่ใช้คำพูดให้เกิดความแตกแยกระหว่างการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือการพูดแบบฝึกฝัฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพื่อหาพวก

อภิปรายผล

จากการสรุปผลการศึกษาที่เป็นข้อมูลซึ่งคณะวิจัยได้รวบรวมมาจากหลายวิธีการนั้น จึงนำไปสู่การอภิปรายผลในการวิจัยครั้งนี้เพื่อหาข้อสรุปที่เป็นองค์ความรู้อะไรบ้าง

คำถามในการวิจัยหรือโจทย์ของการวิจัย

ข้อ 1 บทบาทภาวะผู้นำของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครองเป็นอย่างไร

ผลจากการศึกษาบทบาทภาวะผู้นำของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครองนั้น เมื่อพิจารณาตามบทบาทภาวะผู้นำที่เป็นหลักวิชาการต่าง ๆ จะพบว่า ต้องเป็นผู้ใฝ่รู้ มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง มีความกล้าหาญและเด็ดขาด กล้าได้กล้าเสีย มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี รู้จักประสานความคิดและประสานประโยชน์ สงบเสงี่ยมไม่ถือตัว ไม่วางอำนาจ มีความยุติธรรม และซื่อสัตย์สุจริต โดยยึดหลักการและเหตุผลที่ถูกต้อง มีความอดทน ขยันและตื่นตัวแต่ไม่ตื่นตูมต่อสถานการณ์ต่าง ๆ มีความรักดีต่อหมู่คณะ ต่อส่วนรวม และองค์การ ซึ่งเป็นไปตามหลักการที่ให้สัมภาษณ์ของผู้บริหารมหาวิทยาลัย อาจารย์ประจำ และอาจารย์พิเศษ ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ว่าด้วย หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ คือ ปิโย ครุ ภาวนีโย วตฺตา วจนฺทโม คมภีรณฺจ กถํ กตฺตา และ โน จฺญฐาเน นิโย เขย กับหลัก พรหมวิหาร 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา แต่จะมีความแตกต่างกันในรายละเอียด ซึ่งทางพระพุทธศาสนาจะเน้นในด้านคุณธรรมเป็นสำคัญ เพราะเชื่อว่าเมื่อผู้นำมีคุณธรรมแล้วประชาชนย่อมอยู่เย็นเป็นสุข นอกจากนั้น ภาวะผู้นำตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีลักษณะการใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ มีการตีเตียน ชีผิตชีฎก ที่ควรติ หรือชี้อผิต ข้อถูกให้ผู้นำสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัยได้ตลอดเวลา แต่เมื่อพิจารณานักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ที่เกิดจากการสังเกต พบว่า จำนวนนักศึกษาที่แสดงความคิดเห็นหรือ ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตลอดจนบทบาทต่าง ๆ ในเวทีสนทนากลุ่มย่อยกลับมีจำนวนคนน้อยมากที่กล้าแสดงออกอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัยทั้งในและต่างประเทศ ที่สรุปพบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่จะมีภาวะผู้นำอยู่ในระดับปานกลาง และจะต้องมีการฝึกอบรม หรือส่งเสริมการมีบุคลิกภาพ ของภาวะผู้นำจากหน่วยงาน หรือองค์กรนั้น ๆ ผ่านกิจกรรมที่กระทำร่วมกันจึงจะเพิ่มภาวะผู้นำให้สูงขึ้น

ข้อ 2 การส่งเสริมภาวะผู้นำของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครองตามหลักพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เป็นอย่างไร

ผลจากการศึกษาบทบาทภาวะผู้นำของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครองนั้น เมื่อพิจารณาตามบทบาทภาวะผู้นำที่ยึดหลักพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งพบว่า หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ และหลักพรหมวิหารธรรม 4 ประการ ตามที่กล่าวมาข้างต้น จำเป็นต้องส่งเสริมเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะกิจกรรมภายในกลุ่มนักศึกษาในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์ เพราะจากการสังเกตพฤติกรรมมีการแสดงความคิดเห็นจำนวนน้อยคนนัก ทั้งนี้ เพราะขาดความรู้ หรือการใฝ่ที่สม่ำเสมอ และจริงจัง หรือขาดภาวนีโย หรือ ความเป็นผู้ฝึกตน ปรับปรุงตนอยู่เสมอในเรื่องนั้น ๆ ขณะเดียวกันผลจากการศึกษางานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศต่างก็เสนอให้องค์กรต่าง ๆ หรือมหาวิทยาลัย จัดการฝึกอบรมและสร้างกิจกรรมในการทำงานร่วมกัน เพื่อสร้างประสบการณ์ในการทำงานเป็นทีม การประสานงาน การติดต่อสื่อสารและความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหา ที่มีคุณภาพขึ้น

สรุปผล

การศึกษามหาวิทยาลัยภาวะผู้นำของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครองนั้น เป็นการศึกษาภาวะผู้นำของนักศึกษาที่เป็นตัวแทนของนักศึกษาหรือกรรมการกิจกรรมของนักศึกษา สาขาวิชารัฐศาสตร์ ทั้งระดับปริญญาตรี และปริญญาโท ในช่วงระยะเวลา 1 ปี การศึกษาของปีการศึกษา 2559 ณ มหาวิทยาลัยมหามกุฏ

ราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช ซึ่งตั้งอยู่ในวัดป่าห้วยพระ ตำบลนาพรุ อำเภอมะนัง จังหวัด นครศรีธรรมราช

ในการศึกษา คณะวิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 2 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาบทบาทภาวะผู้นำของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง
2. เพื่อศึกษาการส่งเสริมภาวะผู้นำของนักศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ดังนั้น ขอบเขตของการศึกษาจึงเน้นไปที่นักศึกษาระดับปริญญาตรี-โท สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง ที่กำลังศึกษาอยู่ในปีการศึกษา 2559 โดยเน้นประชากรที่ศึกษาที่เป็นตัวแทนของนักศึกษาซึ่งกรรมการกิจกรรม นักศึกษาของมหาวิทยาลัย ในกรอบความคิดภาวะความเป็นผู้นำที่ดีในทัศนะของผู้บริหารมหาวิทยาลัย และ อาจารย์ผู้สอน และการเป็นผู้นำที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ที่เน้นหลักธรรมด้านกัลยาณมิตร 7 ประการ คือ 1) ปิโย หรือ ความน่ารัก 2) ครุ หรือ น่าเคารพ 3) ภาวนียो หรือ น่าเจริญใจ 4) วตฺตา หรือ การรู้จักพูดให้ได้เหตุผล 5) วจนกฺขโม หรือ การอดทนต่อถ้อยคำ 6) คมภีรณจก ถัดมา หรือ การแกล้งเรื่องเล็กน้อยได้ และ 7) โน จฏฐาเน นิโยชเย หรือ ไม่ชักนำไปในอริฐาน กับ หลักพรหมวิหาร 4 ประการ ซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคำว่า “บทบาท” พบว่า เป็นเรื่องของอำนาจ หน้าที่ และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการงานโดยตรง และงานพิเศษที่ควรจะต้องกระทำหรือแสดงพฤติกรรมตามสถานการณ์ต่าง ๆ ของแต่ละบุคคล ดังนั้นการรู้จักตนเองตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายตามสถานการณ์ที่กำหนดให้จะต้องมีความเหมาะสมกับการส่งเสริมฐานะของตนเอง ส่วนการกระทำที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นนั้น เป็นแบบอย่างเพื่อให้การกระทำบางอย่างเป็นไปตามแนวทางที่ต้องการ แต่ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นเรื่องของบทบาทเกี่ยวกับ “ภาวะผู้นำ” ซึ่งเป็นความสามารถของบุคคลในการจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร จึงจำเป็นต้องมีลักษณะที่สำคัญในหลาย ๆ ด้าน เป็นต้นว่า ด้านความรู้ หรือเป็นผู้เฝ้าหาความรู้ ด้านความรู้ริเริ่มหรือด้านความคิดเห็นที่จะแก้ไขปัญหาสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ด้วยตนเอง นอกจากนั้นจะต้องมีความกล้าหาญและเด็ดขาด หรือกล้าได้กล้าเสีย แม้จะเกิดผลของความเจ็บปวดใดใดก็ตาม ด้านต่อมาต้องเป็นคนที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในการประสานความคิด และประสานประโยชน์ สามารถทำงานร่วมกับทุกคนได้เป็นอย่างดี มีความยุติธรรม และซื่อสัตย์สุจริต โดยอาศัยหลักของความถูกต้องและเหตุผล ด้วยเหตุนี้บทบาทภาวะผู้นำจึงต้องมีความอดทนสูง มีความระมัดระวัง รอบคอบทันต่อสถานการณ์ หรือเป็นคนที่มีความตื่นตัวแต่ไม่ตื่นตูมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ควบคู่กับความจงรักภักดีต่อหมู่คณะต่อส่วนรวมและต่อองค์กร โดยปราศจากความหยิ่งยโส ไม่ว่างอำนาจ แต่ต้องเป็นคนที่มีความสำคัญในฐานะเป็นศูนย์รวมของการทำงานในกลุ่มในองค์กร จึงต้องมีบุคลิกภาพ ที่ส่งผลต่อผู้ตามในการทำงานร่วมกัน เนื่องจากผู้นำทำอะไร ตามก็จะทำตามด้วย นอกจากนั้นภาวะผู้นำยังเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญในการช่วยจูงใจและการประสานงานขององค์กรเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด ตามโครงสร้างขององค์กรที่จะต้องบูรณาการบทบาทของบุคคลอื่น ๆ หรือการสร้างปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในกลุ่ม จึงทำให้ความสำคัญของภาวะผู้นำที่มีในองค์กรทั้งในทางวิชาการ หรือหลักการทั่วไปตรงกันหรือสอดคล้องกันคือ เป็นทั้งผู้นำผู้ตามขององค์กรนั้น

จากภาวะผู้นำในองค์กร รวมทั้งบุคลิกภาพและความสำคัญต่าง ๆ ในด้านวิชาการที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ในการวิจัยเรื่องนี้ คณะวิจัยได้ศึกษาการส่งเสริมภาวะผู้นำนักศึกษาด้านรัฐศาสตร์ตามหลักพระพุทธศาสนาใน

พระไตรปิฎกซึ่งมีหลายหลักธรรม คือ หลักทศพิธราชธรรม หลักพรหมวิหาร 4 หลักธรรมาธิปไตย หลักราชสังคหวัตถุ 4 หลักกัลยาณมิตร 7 และหลักสัปปริสธรรม 7 ที่ล้วนแต่เป็นการส่งเสริมภาวะผู้นำ ให้เป็นผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารจัดการทั้งสิ้นเพราะภาวะผู้นำตาม หลักพุทธธรรมได้อาศัยธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการกิจการงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ส่วนเหตุที่พระพุทธศาสนานับคุณธรรมเป็นสำคัญ เพราะถือว่า เมื่อผู้นำมีคุณธรรมแล้วประชาชนย่อมอยู่เป็นสุข อันเนื่องมาจากการใช้ทั้งพระเดชพระคุณ ดีเตือน ชี้ผิดถูกที่ควรดี หรือชี้ข้อผิด ข้อถูกให้ผู้นำสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัยได้ จึงทำให้ภาวะผู้นำในทางหลักวิชาการ และหลักพระพุทธศาสนามีทั้งความเหมือน และความต่าง ดังที่กล่าวมาข้างต้น

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้บริหารมหาวิทยาลัยและอาจารย์ผู้สอนจำนวน 9 รูป/คน การสนทนากลุ่มตัวแทนนักศึกษาระดับปริญญาตรี-โท จำนวน 15 คน และจากการสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ภายใต้กรอบภาวะผู้นำตามหลักธรรมพระพุทธศาสนา 2 หลักธรรม คือ หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 คือ ปิโย ครุ ภาวนีโย วตตา วจนกขโม คมภีรญจ กถ กตตาและ โน จฏฐาเน นิโยชเย กับหลักพรหมวิหาร 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา สรุปได้ว่า บทบาทและภาวะผู้นำนักศึกษาศาสาวิชารัฐศาสตร์การปกครองนั้นจะต้องประกอบด้วย

1. การรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่มโดยเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นบ้างโดยยึดหลักการตัดสินใจตามเสียงส่วนใหญ่

2. จะต้องทำตัวให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้ตาม หรือรู้จักการวางตนได้อย่างเหมาะสมกับสถานะหรือบทบาท

2.1 มีความอดทน หนักแน่น

2.2 พุดจาไพเราะ ใช้การสื่อสารที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน

2.3 ทำงานเป็นทีม

2.4 รู้จักการวางแผนในการทำงานร่วมกัน หรือการลำดับก่อนหลังในการทำงาน

2.5 มีความเสียสละทั้งต่อเพื่อนร่วมงานและองค์กร

2.6 มีความอดทนในการทำงานและการรู้จักควบคุมอารมณ์ในแต่ละสถานการณ์

2.7 มีความรับผิดชอบและขยันหมั่นเพียร

2.8 จะต้องวางตนในฐานะเสมอกับเพื่อน ไม่ทำตนเหนือกว่าคนอื่น หรือไม่เป็นคนชอบวางอำนาจ

2.9 รู้จักปลอบขวัญและให้กำลังใจเพื่อนร่วมงาน

2.10 ให้การช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานในทุก ๆ ด้าน ที่ดีตามกำลังความสามารถของตน

2.11 ไม่กระทำตนที่ผิดต่อระเบียบ กฎหมายของบ้านเมือง หรือไม่ประพฤติกรรมในทางที่เสื่อมเสีย

2.12 ไม่โกรธใครง่าย หรือมีจิตใจที่อิจฉา ริษยาเพื่อนโดยเป็นคนที่มีมุกตลกธรรม

2.13 ทำตัวให้เป็นคนที่เสมอดันเสมอปลาย รักษาความเป็นกลางไม่ลำเอียง หรือเข้าข้างใดข้างหนึ่งแต่รู้จักประสานประโยชน์ร่วมกัน

2.14 การตัดสินใจจะต้องยึดหลักการและเหตุผลที่ชัดเจน

3. จะต้องมีความรู้ ภูมิรู้ ภูมิธรรม ควบคู่กันไป โดยเน้นการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีกับผู้มีปัญญาหรือผู้มีประสบการณ์ เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง

4. ให้ความสำคัญในความสามัคคีของการทำงานร่วมกัน และเชื่อมั่นในความสามารถของสมาชิกกลุ่มพร้อมกับความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

5. มีจิตใจดี รู้จักบ่มเพาะคนดี รู้จักเลือกสรรและสร้างคนดี มีความสามารถให้กับองค์กร และสังคม
 ประการสุดท้ายผลจากการศึกษา และสรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ พบว่า ภาวะผู้นำ
 ไม่ว่าจะเป็นนักศึกษา หรือผู้ที่ทำงานแล้วล้วนแต่มีประโยชน์ต่อนักศึกษาทั้งสิ้น และส่วนใหญ่ การมีภาวะผู้นำจะ
 อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการฝึกอบรมและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กร หรือหน่วยงานที่ทำงานหรือ
 มหาวิทยาลัยล้วนเป็นส่วนเสริมบุคลิกภาพให้มีภาวะความเป็นผู้นำมากขึ้น เพราะรู้จักการทำงานเป็นทีม การ
 ประสานงาน การติดต่อสื่อสาร ความคิดสร้างสรรค์ มีการบริหารงาน แบบปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ที่
 เปลี่ยนแปลงไป การเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี การเข้าสังคมต่าง ๆ ได้ดี และมีการเพิ่มทักษะในการแก้ปัญหาที่มีคุณภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. เิงนโยบาย

มหาวิทยาลัยควรส่งเสริมกิจกรรมการมีส่วนร่วมของนักศึกษา เพื่อการส่งเสริมภาวะผู้นำเพิ่มขึ้นด้วย
 กิจกรรมที่นอกเหนือจากกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

2. เิงปฏิบัติ

1) ผู้ปฏิบัติที่เป็นนักวิจัยควรจะได้ทำการวิจัยที่ตรงกับสาขาหรือคุณวุฒิทางการศึกษาเป็นหลัก และ
 ไม่ควรผูกมัดหรือติดหลักเกณฑ์ว่าจะต้องเชื่อมโยงกับหลักพระพุทธศาสนาทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความถนัดของผู้วิจัย

2) ผู้ปฏิบัติที่เป็นนักวิจัยควรเริ่มฝึกหัดทำวิจัยเรื่องที่ไม่ซับซ้อนและยุ่งยากไปจนถึงขั้นซับซ้อนโดย
 ผู้ทรงคุณวุฒิควรแนะนำจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น ๆ ให้ชัดเจน

3. การทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ความคิดเห็นของนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ที่มีต่อภาวะผู้นำด้านคุณธรรมจริยธรรมใน
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

2) ทศนคติของผู้บริหารมหาวิทยาลัยที่มีต่อการทำกิจกรรมของนักศึกษาที่สนับสนุนการเรียนรู้ใน
 สาขาวิชารัฐศาสตร์

3) นักศึกษาที่พึงประสงค์ของผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช: ศึกษากรณีภาวะผู้นำด้านคุณธรรมและการปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงานระหว่างดำรง
 สถานภาพนักศึกษา

4) ควรทำวิจัยเกี่ยวกับระดับภาวะผู้นำของนักศึกษาและระดับการส่งเสริมภาวะผู้นำที่นักศึกษาแต่ละคนได้รับอยู่ในระดับใด

บรรณานุกรม

- ณรงค์ เส็งประชา. (2541). **มนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮาส์.
- ณัฏฐพร ชินบุตร. (2547). “การรับรู้ในบทบาทหน้าที่และความต้องการในการพัฒนาตนเองของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประจักษ์. & ธิดา, ส. (2017). “กระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างมีส่วนร่วม : กรณีศึกษากลุ่มซอสพริกป่าพุ ตำบลบาง พระ อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี The Process of the Participatory Development on a Community Enterprise: A Case Study of Pa Pu Chili Sauce, Bangphra Sub-district, Si Racha”. **วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา**. 25(47). 95-121.
- ปรีชา สุวัจนบุตร. (2547). **ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านความรู้**. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล. (2542). **มนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระมหาพนมนคร มีราคา. (2549). “การดำรงสมณเพศของสามเณร โรงเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาชุมชน**. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภา สุกุลเงิน. (2545). “ประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หลังการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล ในทัศนะของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Williamson, J., & Krebs, H. (1961). “Acetoacetate as fuel of respiration in the perfused rat heart”. **Biochemical Journal**. 80(3). 540.